

Түс және реңк терминологиясын оқыту арқылы 10-сынып оқушыларының лексикалық дәлдігін дамыту: Іс-әрекеттегі зерттеу (2024–2025 жж.)

Зерттеу авторлары:

- **Шынғыс Дархан** – қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі, Түркістан қаласындағы химия-биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі
- **Бескемпірова Айгүл** – ағылшын тілі мұғалімі, Түркістан қаласындағы химия-биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі
- **Ілиясов Бауыржан** – физика мұғалімі, Түркістан қаласындағы химия-биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі
- **Атабек Арслан** – қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі, №32 ЖББМ, Түркістан қаласы
- **Нышанбеков Өмірбек** – қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі, Түркістан қаласындағы химия-биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі
- **Тенгебаева Әсел** – қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі, Түркістан қаласындағы химия-биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі

Андатпа

Бұл іс-әрекеттегі зерттеу жұмысы 2024–2025 оқу жылында қазақ және ағылшын тілі сабақтарында мәдени-контекстік түс пен реңк терминдерін оқыту арқылы 10-сынып оқушыларының лексикалық дәлдігін арттыруды мақсат етті. Зерттеуге 37 оқушы қатысты. Жұмыс Lesson Study (Jyugyou Kenkyuu) моделі негізінде, циклдік іс-әрекеттер арқылы жүргізілді. Деректер жазба жұмыстары, лексикалық байлықты өлшеу (Type-Token Ratio), статистикалық t-тест талдауы және рефлексивті жазбалар арқылы жиналды. Нәтижелер лексикалық дәлдіктің айтарлықтай жақсарғанын көрсетті: түс терминдерін қолдану жиілігі мәтінге шаққанда 3,5-тен 9-ға дейін өсті. Зерттеу қорытындысы бойынша, ұжымдық зерттеуге негізделген лексикалық оқыту оқушылардың билингвалды академиялық құзыреттілігін нығайтатыны расталды.

1. Өзектілігі және мәселенің негізделуі

Мектеп контекстінде жүргізілген бақылаулар 10-сынып оқушыларының академиялық жазылым кезінде түстерді семантикалық саралаусыз, тек «қоңыр» немесе «көк» сияқты жалпылама терминдерді жиі қолданатынын көрсетті. Мұндай лексикалық дәлдіктің болмауы сипаттау және талдау мәтіндерінің сапасына кері әсер етті. Бұл мәселе мектептің академиялық тіл мен билингвалды құзыреттілікті нығайту бойынша стратегиялық басымдықтарына сәйкес келеді. Осыған орай, мәдени мәні бар түс терминологиясын мақсатты түрде оқыту қажеттілігі туындады.

2. Мақсат және зерттеу сұрақтары

Мақсат: Түс пен реңк терминологиясын жүйелі оқыту арқылы 10-сынып оқушыларының лексикалық дәлдігін арттыру.

Зерттеу сұрақтары:

1. Мәдени-контекстік түс терминдерін оқыту оқушылардың лексикалық дәлдігіне қалай әсер етеді?
2. Лексикалық байлық көрсеткіштерінде қандай өлшенетін өзгерістер орын алады?
3. Іс-әрекетті зерттеу оқыту сапасын жақсартуға қалай ықпал етеді?

3. Теориялық негіз

Зерттеу И.С.П. Нейшнның контекстік лексиканы меңгеру теориясына және Л.С. Выготскийдің «Жақын даму аймағы» тұжырымдамасына негізделген. Сондай-ақ, оқыту сапасын арттыру үшін Вариация теориясы мен іс-әрекетті зерттеу (Jyugyou Kenkyuu) шеңбері қолданылды.

4. Методология

- **Қатысушылар:** 37 оқушы (10-сынып).
- **Деректерді жинау:** Жазба жұмыстарының үлгілері, Туре-Token Ratio (TTR) есебі, SPSS-тегі жұптық t-тест, сабақты бақылау және мұғалімдердің рефлексивті күнделіктері.
- **Түс терапия әдісі** – оқушыларға 18 түсті қаламға мәдени танымдық жылқы түстерінің атауларын жазып оқушыларға әр түрлі суреттер бояттық. Сол қаламдар жинағы өзімен алып жүрді.
- **Зерттеу циклдері:**

- **1-цикл:** Жоспарлау, Әрекет, Бақылау, Талдау, Рефлексия.

- **2-цикл:** Қайта жоспарлау, тереңдетілген іске асыру, бағалау.

- **Этика:** Ерікті қатысу және құпиялылық принциптері сақталды.

5. Жүзеге асыру (Зерттеу барысы)

- **1-цикл:** Қазақ және ағылшын тілі сабақтарында мәдени ерекшелігі бар түс терминдері (мысалы: *бурыл, шабдар, сарғыш, көгілдірім*) параллель енгізілді. Оқушылар сипаттау жұмыстарын орындап, салыстырмалы аудармамен айналысты. Алғашқы нәтижелер жақсарғанымен, кейбір терминдерді қолдану механикалық сипатта болды.

- **2-цикл:** Контекстік дәлдікке, метафоралық қолданысқа және академиялық интеграцияға басымдық берілді. Оқушылар семантикалық айырмашылықтарды түсініп, стильдік шеберліктерін көрсете бастады.

6. Нәтижелер және негізгі қорытындылар

Сандық нәтижелер

- **Статистикалық маңыздылығы:** Paired samples t-test талдауы жақсарудың кездейсоқ емес екенін растады ($p = 0.008$).

- **Динамика:** Түс терминдерін қолдану 3-4-тен 8-10-ға дейін өсті.

Сапалық нәтижелер

- Оқушыларда семантикалық саралау және контекстік дәлдік қалыптасты.

- Сипаттау құрылымдары күрделенді.

- **Тиімді стратегиялар:** Мәдени салыстыру, визуалды тіректер және билингвалды оқыту.

- **Қиындықтар:** Алғашқы кезеңдегі сөздерді жасанды қолдану және уақыт тапшылығы.

7. Практикалық ұсыныстар

- **Мектеп деңгейінде:** Мәдени бай терминологияны біріктіретін лексикалық модульдерді әзірлеу.
- **Желілік деңгейде:** Академиялық тілге бағытталған Action Research қауымдастықтарын құру.
- **Болашақ зерттеулер:** Бұл әдісті құрылым (texture), эмоция және сезім мүшелеріне қатысты басқа лексикалық өрістерде қолдану.

8. Қорытынды

Бұл іс-әрекеттегі зерттеу мәдени-контекстік сөздік қорды оқыту билингвалды ортада лексикалық дәлдікті едәуір арттыратынын дәлелдеді. Циклдік зерттеу процесі оқытудың сапасын тұрақты түрде жақсартуды және мұғалімдердің кәсіби өсуін қамтамасыз етті. Зерттеу нәтижелері академиялық жазу сапасын арттыру үшін мазмұндық-бағытталған лексикалық жұмыстарды интеграциялауды қолдайды.

Әдебиеттер тізімі

- Fernandez, C., & Yoshida, M. (2004). *Lesson Study: A Japanese approach to improving mathematics teaching and learning*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Nation, I. S. P. (2013). *Learning vocabulary in another language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
- Yoshida, M. (1999). *Lesson study: A case study of a Japanese approach to improving instruction through school-based teacher development*. University of Chicago.